

Imaginea din oglindă - cultura și identitatea românească reflectate în ochii poporului polonez

Emilia IVANCU

„Pentru un polonez de rând, România rămâne o țară necunoscută, fiindcă polonezul de rând nu este interesat de România. România nu-l atrage căci el este convins că România este țara țiganilor, o țară situată departe de NATO și de Uniunea Europeană, că este o țară periculoasă pentru turiști”¹.

Rândurile de mai sus nu reprezintă ceva nou pentru Românii obișnuiți, nici pentru România, ele sunt un leit-motiv care a marcat în așa fel mentalul românesc de după 1989 încât românii obișnuiți știu, cu mult timp înainte de a trece granița către Uniunea Europeană, că, la un moment dat, cu siguranță, fie pe un peron de tren, fie la o toaletă într-un aeroport, fie într-un hiper-market vor auzi, de undeva, cumva, ecourile acestuia.

„România este o țară antisemită și xenofobă”. Această propoziție a fost și ea vehiculată mulți ani de-a rândul cu privire la România și atitudinea românilor în timp față de străini. De menționat că, în acest caz, propoziția a fost rostită tot în Polonia, în orașul Poznań, dar la o diferență de cinci ani de la publicarea rândurilor de mai-sus, la o conferință despre teatrul românesc contemporan, de către un tânăr critic de teatru, nu polonez ci... român.

Ne aflăm astfel între două idei, asemănătoare, clasificatoare, descriptive, cu același obiect, România, dar cu doi emitenți diferiți și produse la o distanță de șase ani una de cealaltă. Și eu, și dumneavoastră suntem acum într-o stare de suspensie, cumva prezumtivă: dumneavoastră credeți că poate voi încerca să militez împotriva celor care au o asemenea atitudine față de Patria Mea, România, pentru că niciodată noi, românii nu am fost anti-semiți sau xenofobi, pentru că acestea sunt doar părerile Occidentului care dorește cu tot dinadinsul să ne păstreze la periferiile Europei din care România nu va face niciodată parte. Sau, poate unii dintre dumneavoastră gândiți că sunt de acord cu aceste păreri și doresc să confirm și eu, și mai apăsător, că da, asta suntem, un popor damnat într-o țară aflată la capătul lumii, și la propriu și la figurat, și fără vreo șansă de a se alinia standardelor contemporane. Eu, la rândul meu, știu că poate cineva dintre dumneavoastră crede că voi proceda astfel, că mă voi declara fie de o parte, fie de alta. Cu toate acestea, nu voi încerca să fac nici unul dintre aceste lucruri, nu voi încerca nici un discurs patriotard, dar nici unul anti-patriotic, cosmopolit. Voi încerca să redau, sub forma unui anumit traseu personal distanța pe care am parcurs-o eu ca individ, de la articolul menționat mai sus până la cea de-a doua observație pe care v-am prezentat-o. Vă propun un joc de-a oglinda, între două entități care se descoperă și re-descoperă cu fiecare întâlnire, entitățile fiind evident poporul român și imaginea proprie livrată Celuilalt și poporul polonez, care, la rândul lui, va prelua imaginea livrată și va produce

¹ Sławomir Mizerski, *Mai multe Români*, în „Polityka”, 28. XI. 2000, p. 24-25.

o alta, nouă, mai diferită sau mai puțin diferită atât de subiectul propriu-zis al imaginii, cât și de auto-reprezentarea subiectului.

Altul („l’Autre”) și Celălalt („l’Autrui”) – premisele unui schimb de imagini

„[...] într-o lume în care a apărut o relativă abundență materială, putem spune că adevărata raritate este alteritatea. Atunci poate că singurul mod de a lupta împotriva unei asemenea rarități este inventarea *unei ficțiuni a altului*”². Aceasta poate fi o explicație pentru care astăzi întreaga intelectualitate europeană, americană sau orientală, indiferent de domeniul umanist în care activează – vorbește, scrie și conferențiază despre Celălalt, devenit, parcă peste noapte, un drog spiritualo-intelectual al secolului XXI. Și nu înseamnă că în afirmația de mai sus se regăsește o critică. Din contră, Celălalt (sau *l’Autre* pentru lumea francofonă, sau *The Other* pentru lumea anglo-saxonă), astăzi, când diferențele se estompează, când Departele devine Aproape, chiar și pentru simplul fapt că nu mai poți să descoperi lumea, ci doar să o vizitezi, ocupă locul pe care l-a căutat în timp, devine atât obiectul, cât și subiectul preocupării umane și devine ficțional în sensul în care el nu mai poate exista la nivel real, palpabil șocant, brutal, ci se apropie sub forma ideii, a imaginii reprezentare, dar numai ca oglindă a propriului Sine. După cum afirmă cei doi filosofi ai alterității, Altul devine Celălalt prin trecerea lui din stare materială în stare ideatică, prin deplasarea accentului de pe distanță pe proximitate, prin trecerea Sinelui, a lui Unul, din starea de frică de ceea ce este străin în stare de înțelegere și oglindire sub forma unui schimb de imagini, a unei alinieri a propriului discurs ideilor Celuilalt, și sub forma aducerii Celuilalt într-o legătură cu tine. Filosofia alterității, deși apărută în amurgul alterității ca străinătate, rezolvă o problemă milenară a omenirii, cu nucleu în *Mitul Peșterii* al lui Platon, problemă ce poate fi simplu redată prin Complexul Mitului Peșterii³. Filosofia alterității, în cadrul acestui complex creează punți acolo unde au existat prăpăstii și permite interpretarea Imaginii acolo unde ea era doar un stereotip, un automatism al ființei „orbite” de teama de a putea vreodată înțelege ce înseamnă Celălalt sau că Celălalt ar putea fi, printr-o minune sau întâmplare, asemenea ei.

Dacă spuneam mai devreme, citându-i pe Baudrillard și Guillaume, că lumea nu mai poate fi descoperită, ci doar vizitată, Călătoria rămâne totuși, în ciuda acestui

² Jean Baudrillard, Marc Guillaume, *Figurile alterității*, Pitești, Editura Paralela 45, 1994, p. 34.

³ Preocuparea individului pentru un alt-ceva, pentru un alt-cineva, pentru un alt-unde, a existat dintotdeauna. Diferența se află însă în atitudinea pe care individul a adoptat-o față de acel *alt-ceva*, *alt-cineva* sau *alt-unde*. *Mitul Peșterii* este, de fapt, o reprezentare perfectă a nevoii umane de *alt-ceva*, dar în stadiul ei primar, în care dorința era mult mai slabă decât teama. Omul niciodată nu a existat singur, nu a viețuit singur, ci în vecinătatea unui alt-cineva, mai mult sau mai puțin asemănător lui. Astfel, *alt-ceva* sau *alt-cineva* sunt, în fapt, termeni generici fie pentru o altă ființă umană, fie pentru spații sau lucruri care sunt altele decât cele din arealul cunoscut de un individ, și care formează la propriu și la figurat identitatea, respectiv alteritatea acestuia. Într-o interpretare metaforică, plasarea virtuală a oamenilor aflați în peșteră la lumina soarelui și imaginea acestora orbiți de lumină reprezintă de fapt teama de ceea ce individul nu cunoaște: „[...] Iar dacă l-ar sili să privească spre lumina însăși, nu crezi că l-ar dura ochii și că ar da fuga îndărăt, întorcându-se spre acele lucruri pe care poate să le vadă și le-ar socoti pe acestea, în fapt, mai sigure decât cele arătate? [...]” (Platon, *Miturile lui Platon*, București, Editura Humanitas, p. 95). S-a creat, astfel, s-ar putea spune, un Complex al Mitului Peșterii, care a obsedat ființa umană de-a lungul veacurilor. Suntem de părere că nu este exagerat să lansăm ideea că această preocupare față de Celălalt nu este decât reversul acestui complex, sau, ca să folosim chiar un termen care se află în sfera noastră de cercetare, *imaginea răsturnată a acestui mit*.

aparent handicap, ultimul lucru la care ar putea renunța individul-actant al secolului XXI, tocmai pentru că prin călătorie, fie ea reală, imaginară sau ficțională, poate să îi acorde Aceluia, lui Celălalt, sau pur și simplu lui Tu, posibilitatea să ficționalizeze împreună cu el, să rezoneze împreună cu el, să intre într-un acord de înțelegere și schimb de imagini, de simboluri, care înseamnă, în cele din urmă, transgresarea distanței și acceptul de a-l primi pe Celălalt în propria ta lume și invers.

Acest lucru nu se realizează, însă, ușor pentru că necesită disponibilitate din partea ambilor parteneri de a renunța la o parte din Sine și a prelua o parte din Celălalt. Fiecare proces de cunoaștere, de interpretare, de înțelegere presupune un schimb, fie de idei, fie de simboluri, fie de valori. Acest schimb reprezintă, metaforic, niște vopsele care, turnate una peste cealaltă, își schimbă nuanțele, devin altele, schimbând, alterând atât propria imagine și propriul spațiu, cât și mediul înconjurător. Așa stau lucrurile și cu lumile identităților, mai ales în momentul în care o lume se deplasează către Cealaltă și duce cu ea propriile caracteristici pentru a se topi în întregul sau parțialul lumii Celeilalte.

Călătoria pe care v-o propun aici este un amestec din două din multele de tipuri de călătorii propuse de Tzvetan Todorov: *călătoria impresionistă*, asemănătoare secolului al XIX-lea, „o călătorie în care intuiția, sensibilitatea contează, ba chiar și viziunea despre o țară [...] în care subiectul [...] se bucură de diferență”⁴ și „*călătoria alegorică*, prin care subiectul nu se află cu totul într-o țară străină, ci rămâne în raport cu propria sa cultură, dar într-un raport critic. Altfel spus, cealaltă țară îi servește de alegorie, de figură, pentru a emite o judecată, pentru a lua distanță față de propria sa teritorialitate”⁵. Prin aceste două tipuri de călătorii îmbinate, vom vedea măsura în care Sinele – aici România și românii – se deschide, se expune, se prezintă Altului sau Celuilalt – aici Polonia și poporul polonez – care, la rândul lui, se întoarce către alteritate, în același fel, abordându-l fie / când ca pe Altul, când ca pe Celălalt. Aceste relații de identitate – alteritate se realizează în funcție de o serie de factori influențatori, în care un rol major este jucat de felul în care Sinele, România, se prezintă ca entitate, ca identitate cu propria lume și ca identitate în raport cu alții, în funcție de auto-reprezentările (atât conștiente, cât și inconștiente) ce dau măsura receptării de către Celălalt.

Propria imagine – mecanisme și simboluri

Fiind de-a lungul timpului plasată în diferite lumi oferite de conceptele de marcă identitară atribuite de către alții sau de către sine, România anului 2006 este și suma acestor concepte. Leagăn al spațiului mitic dacic, apoi urmașa directă a civilizației integratoare a „Râmului”, marcată profund de influența greu de negat a slavilor, apoi intrată într-un spațiu-timp întunecat, necunoscut, mereu la Porțile Orientului, purtând până azi marca perenă a Balcanilor ce a produs la rândul ei un Paris, numit când Micul Paris, când Parisul Orientului, ajunsă, printr-un exercițiu de imaginație, chiar în Ruritania⁶, apoi trecută prin febra celor două Războaie Mondiale și sfârșind prin a fi un nucleu puternic al Comunismului totalitar până în 1989, România de azi este o *Românie*

⁴ Jean Baudrillard, Marc Guillaume, *op. cit.*, p. 63.

⁵ *Ibidem*, p. 63-65.

⁶ Olivia Manning, *Trilogia balcanică*, București, Editura Univers, 1994.

a tuturor și a nimănui, sfâșiată între câteva specii de imbecili⁷ și ocupându-ne tot timpul, ca să cităm un cunoscut om de televiziune.

Mulți români obișnuiți s-au întrebat măcar o dată în viața lor: *cum am ajuns aici?* Chiar dacă pare o întrebare imatură, naivă, de rezonanță retorică, au fost oferite multe răspunsuri, unele argumentate, altele mai puțin argumentate, mai academice sau mai puțin academice, mai patriotice sau mai cosmopolite. Un răspuns poate să-l reprezinte, tocmai pentru că se înscrie în comportamentul tipic românesc (unii dintre dumneavoastră s-ar putea întreba, poate justificat: *putem vorbi despre un comportament tipic românesc?*) fie de respingere totală, fie de susținere totală și, astfel, plin de controverse, Programul de televiziune lansat de TVR1, *Mari Români*. Criticat de mulți intelectuali pentru lipsa de profesionalism a elaborării și a punerii lui în practică, pentru lipsa unor criterii de selecție, rezultatul este, fără doar și poate un produs românesc, care promovează, sau, mai bine-zis, descrie o mentalitate. Cei 100 de *Mari Români* intrați în competiția pentru a câștiga titlul mult râvnit de *Cel mai mare român al tuturor timpurilor* sunt, la urma urmelor, și mari, și români, în situația, perfect justificată de a aplica o arie foarte bogată de sensuri ambelor calificative, și de *român* și mare.

Poate vi se va părea ciudat că în locul unui suport argumentativ sută la sută academic, intelectual (de genul teoriei imaginarului cu privire la mentalul românesc, perfect valabilă a lui Lucian Boia sau al teoriilor lui Rădulescu-Motru, sau a multor alora la fel de savuroase și de o ținută intelectuală la fel de elegantă) recurg la un exercițiu de sondare a mentalului românesc atât de controversat și criticat. Și totuși, argumentul meu este următorul: pe lângă mărcile identitare menționate mai sus (Dacia, Traian, Micul Paris, Balcani etc.) există și altele compuse din oameni, *aduși* sau *reduși* la o imagine, care au marcat sau marchează încă mentalul românesc. Rezultatul acestui sondaj de opinie imaginar este, în cele din urmă, și el un răspuns, nu voi spune singurul, evident, dar este un răspuns care merită analizat, poate nu neapărat cu sprânceana ridicată și cu creionul roșu în mână, ci cu deschiderea necesară timpurilor în care ființăm astăzi. Putem oare să negăm impactul uriaș pe care l-au avut Păcală sau Bulă asupra zâmbetului ironico-zeflemitor al românului, și care sunt și azi personaje vii, mereu în schimbare și care stârnesc râsul instantaneu, sau impactul lui Mitică sau al lui Dracula sau Mihai Viteazul, sau chiar al atât de disputatului Gigi Becali? Făcând un exercițiu de sinceritate, oricare român, chiar dacă suntem cu toții de acord că numai o anumită categorie de români are acces la internet pentru a vota în cazul acestui concurs și că există posibilitatea ca o persoană să voteze de mai multe ori, va recunoaște că atât Bulă, cât și Dracula, Carol al II-lea, Nicolae Ceaușescu și Gigi Becali sunt prezenți în mentalul românesc actual. Coloratura, balcanismul, diversitatea, dezordinea aparentă a rezultatului acestui sondaj arată diversitatea mentalului românesc actual. Și atunci, dacă totuși aceste influențe există, dacă românii obișnuiți consideră că Dracula este un produs 100% românesc, la fel de valabil, la nivel mental, ca și Mihai Eminescu și Gigi Becali, de ce să nu îi acceptăm pe fiecare și să admitem că *și prin ei* am ajuns aici – pentru a răspunde la întrebarea lansată mai devreme.

Se spune că locul cel mai întunecat este sub lampă, că vezi mai clar lucrurile cu fiecare pas pe care îl faci în spate, îndepărtându-te de spațiul luminat. Oricât de naiv vi s-ar părea, stând timp de aproape un an de zile departe de România, pe care am

⁷ Andrei Pleșu, *Comedii la Porțile Orientului*, București, Editura Humanitas, 2005, p. 51-55.

perceput-o în tot acest interval prin flash-uri, imagini de tranzit, fulgurante, imagini de mâna a doua, fiind livrate indirect prin presă, internet sau cunoscuți, mi-au conturat, într-un anume fel, o Românie mult mai clară decât cea pe care o percepeam *acasă*.

Cu un mental colectiv atât de bogat și de colorat cum este acela al românilor, și luând în considerare factorii istorici, auto-reprezentarea românilor pentru ei înșiși, dar mai ales pentru Ceilalți, funcționează conform unui mecanism pus în mișcare de cei trei termeni vehiculați de Lucian Boia: *istorie, ideologie și mitologie*⁸. Pentru a ne întoarce la Campania TVR1, *Mari Români*, și trecând în revistă toate figurile românești propuse pentru acest concurs, vom vedea că majoritatea sunt numai și numai rezultatul celor trei factori-concepte menționați mai sus. Istoria, ca și mitul, presupune simboluri, imagini, arhetipuri, iar ideologia este cea care asigură existența lor în timp. Numai că istoria se poate schimba, ca și ideologia. Românii, și nu numai ei, sunt împărțiți și azi de diversele forme pe care istoria ca *imagine* le poate lua și de ideologia ca și *promotor* al unui anumit tip de istorie. Mentalul românesc, undeva aflat într-o pendulare continuă între extreme, răsând cu un ochi și plângând cu celălalt ca împăratul din basme, este depozitarul unui la fel de controversat șir de imagini despre sine, opuse una celeilalte, șocante tocmai prin diversitatea lor. Astfel, românul afirmă pentru el însuși și pentru Ceilalți o la fel de bogată gamă de identități, jucându-se, câteodată la modul serios, cu potențialul de producere continuă a acestor imagini de tip marcă identitară, perfect ilustrate de campania mai sus menționată.

Drept urmare, putem să încercăm să răspundem la întrebarea *Cum am ajuns aici?* tocmai prin cele trei concepte – *istorie, ideologie, mitologie*. Ca marcă națională identitară, tot ceea ce producem ca export de imagine de sine este în cele din urmă rezultatul acțiunii celor trei factori, atât în sensul lor de mixtiune și influență reciprocă, cât și ca rezultat al luptei dintre tipurile de *istorie, mitologie și ideologie națională* vehiculate în timp, în Istoria noastră ca entitate. De cele mai multe ori, mecanismul unei entități posesoare a unui psihic, o dată cu încheierea unei etape tumultuoase, dă naștere unei noi istorii care va încerca să inhibe orice urme ale istoriei, mitologiei sau ideologiei trecute. Acest lucru s-a întâmplat în România de după 1989: toate istoriile, ideologiile și mitologiile vehiculate *în și de* istoria, ideologia și mitologia comunist-totalitară s-a încercat, ca mecanism de auto-apărare, să fie negate, înăbușite pentru a se produce o identitate nouă, nepătată, neatinsă. Or acest lucru nu este posibil dintr-o dată, și oricum, niciodată radical. Orice manifestare radicală este un semnal de alarmă pentru *o criză identitară*. După cum se poate vedea astăzi încă bine, România nu și-a depășit criza identitară provocată de dispariția comunismului și alimentată o bună perioadă de rămășițele acestei rupturi, care vor vâna mentalul românesc poate mulți ani încă de acum încolo, așa cum *a profeșit despre trecut* Silviu Brucan în repetate rânduri.

Criza, sau mai bine-zis, crizele identitare ale României de azi se resimt, iar unul dintre cele mai interesante produse identitare ale acestei crize sunt tocmai *Româniile din România*, atât de disputate, analizate și expuse de o vreme încoace, la rândul lor reflectate în sus-menționata campanie.

Româniile din România

„Nu cu mult timp în urmă, un politician în viață observa faptul că în România sînt două Românii. Deși a fost premier timp de patru ani, se pare că nu a reușit să

⁸ Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, București, Editura Humanitas, 2006, p. 59-141.

observe această divizare, pînă cînd, perplex, s-a văzut în postura de pierzător al alegerilor prezidențiale, basculat de la putere de electoratul urban. Sintagma «două Români» e mai veche și ea circulă în mediile sociologice de cîțiva ani buni. [...] Istoric deci, cele două Români co-există de la începutul tranziției. Schimbările sînt mici și de nuanță, dar nuanțele s-ar putea să aibă un rol hotărîtor de acum înainte, și cei care vor vedea doar două Români sau, în orice caz, care vor conserva această gîndire dihotomică, de tipul ai lor și ai noștri, nu vor înțelege mare lucru din ce se întîmplă. Eu aș spune că există cîteva Români⁹. Așa cum ne prezintă situația Sebastian Lăzăroiu în articolul din revista „Dilema veche”, de la începutul tranziției, există, în fapt, mai multe Români. Pe de altă parte, cu adevărat, aceste două sau mai multe Români existente la ora actuală pe harta mentală a românilor au intrat, paradoxal, în conștiința românilor de la alegerile trecute. Faptul că în mentalul românesc actual există cu adevărat mai multe Români ne arată clivajul existent între provinciile României geografice, diferențele de mentalitate (un alt subiect controversat al României prezentului) între clasele sociale și, mai ales, așa cum am mai spus mai devreme, criza identitară a românului de azi, care nu se poate identifica cu vecinul de vizavi, a românului ardelean care nu se poate identifica cu românul bucureștean, a românului pensionar care nu se poate identifica cu românul ce apare în prea discutatul program de televiziune *No comment*. Și nu este nimic rău în existența acestor Români, care sunt, probabil, necesare în regăsirea unei identități comune.

Problema, însă, apare în momentul cînd, în frenezia jocului cu aceste identități, în frenezia ce ne cuprinde cînd ne place să blamăm acele *Români* cu care nu ne putem identifica, exportăm Celuilalt toate frustrările noastre, toate neliniștile noastre și nu mai suntem conștienți că, în momentul cînd trecem granița, eu, de exemplu, nu mai sunt, oricît de mult aș vrea să fiu, Ionescu Gheorghe ci sunt, fie că îmi place sau nu, român înainte de toate, și numai apoi Ionescu Gheorghe. Și, conform stereotipurilor de mentalitate prezente peste tot în lume, Ceilalți vor vedea în mine întîi faptul că sunt român și apoi, eventual, faptul că mă numesc Ionescu Gheorghe.

Un caz din multele în care românii din România exportă propriile Români și propriile crize identitare peste graniță, pe care le-am vizualizat în Polonia în decursul anului 2005-2006, cînd am activat ca lector la Universitatea Adam Mickiewicz din orașul Poznań, îl reprezintă o seară de teatru românesc la Teatrul Polski din Poznań, o seară organizată de Ambasada României. Piesele de teatru reprezentate au fost *De ce fierbe copilul în mămăligă*, adaptare după romanul scriitoarei Aglaia Veterani¹⁰, și *Stop the tempo*, de Gianina Cărbunariu¹¹. Evenimentul se întîmpla în 26 aprilie, și am mers la serata românesc-contemporană, împreună cu studenții de la specializarea Filologie Română, și cu alți amici lectori din universitate, cărora le oferisem câte o invitație tocmai pentru a le da posibilitatea să arunce și o altă privire în România culturală actuală. Mi se părea și mai interesant faptul că, după cele două piese de teatru urma să aibă loc o conferință despre teatrul românesc contemporan susținută de un critic de teatru, se spunea în afișe, bine cotate în România. Toate bune și frumoase, spectacolele

⁹ Sebastian Lăzăroiu, *Cîteva Români*, „Dilema veche” – *Româniile*, nr. 54, 28 ian.-3 feb. 2005.

¹⁰ Regia Emilia Sadowska, în interpretarea actorilor: Barbara Krasieńska, Małgorzata Peczyńska, Magdalena Planeta, Barbara Prokopowicz, Włodzimierz Kłopotcki, Roland Nowak.

¹¹ Regia Monika Dobrowlańska, în interpretarea actorilor: Monika Dawidziuk, Ewa Szumska, Łukasz Pawłowski.

incitante, actorii buni și, în ciuda faptului că nu reușisem să înțeleg toate replicile (piesele au fost jucate în limba polonă), m-am bucurat să văd două tipuri de Români derulându-se în fața ochilor, în timp ce așteptam cu nerăbdare și conferința, în care, bănuiam eu cu naivitate, se va vorbi despre numeroasele teatre ale României, despre Festivalul de Teatru de la Sibiu, despre care auzisem numai lucruri frumoase chiar în Poznań, mă bucuram la gândul că voi auzi un român vorbind despre cultura românească. Lucrurile, însă, nu au stat chiar așa. Criticul de teatru bucureștean, Iulia Popovici, invitat să conferențeze despre teatrul românesc contemporan, a prezentat propria Românie teatrală. Am aflat în acea seară multe lucruri noi, pe care nu le știusem în momentul în care plecasem din țară cu câteva luni bune înainte, și anume: că teatrul românesc contemporan este o formă de protest, teatrul românesc contemporan reflectă România contemporană, fiind un fel de reprezentare a situației economico-sociale a României de azi, că, drept urmare, temele teatrului românesc contemporan sunt, pentru a oferi o cât mai veridică imagine a României de azi, un falus pe care stă atârnat steagul României, prostituate și pești, crimă organizată și trafic de copii. Conferința foarte interesantă despre teatrul românesc contemporan a vorbit despre trei tineri dramaturgi români, paradoxal, toți trei din București, și s-a încheiat apoteotic cu fraza pe care ați auzit-o la începutul acestei lucrări: „România este o țară antisemită și xenofobă”. Nu doresc în acest moment să aduc injurii, nu doresc să fac un exercițiu de patriotism naționalist, dar din acel moment al seratei am știut că, totuși, trebuie să spun ceva despre ce am văzut și am auzit în seara respectivă. Oricine ar fi fost în sală ar fi simțit un sentiment de rușine pentru simplul fapt că este român; eu așa am simțit, și asta nu pentru că România de pe videoprojector este o Românie veridică, ci pentru că România prezentată acolo a fost o Românie fără identitate, din care am simțit că nu am făcut niciodată parte, pentru că în timpul conferinței un student mi-a spus următorul lucru: „Doamna profesoară, dacă noi nu am cunoaște România deja, nu am mai vizita-o în următorii 20 de ani!” Am simțit că trebuie să spun și atunci ceva, pentru că îi vedeam pe prietenii polonezi simțindu-se incomod pentru mine, și am întrebat despre Sibiu, despre alte direcții ale teatrului românesc, abordând problema dintr-un punct de vedere estetic, pentru a nu trece granițele eticului. Întrebarea mea nu a obținut nici un răspuns, poate undeva la mirarea că se mai află un român în sală pe lângă Ambasadorul din primul rând. Am dorit totuși să continuu la recepție discuția despre cele două Români din care veneam fiecare, nu am primit decât următorul răspuns: „Dacă ați sta în București, ați fi de acord cu mine, că acum, din cauza lui Gigi Becali, ne rugăm să piardă Steaua meciul de săptămâna viitoare.” Acela a fost momentul în care am înțeles perfect sensul sintagmei „*Româniile din România*”. Eu veneam dintr-o Românie (și aș vrea să vă spun că România mea nu este numai România lui Eminescu, este și cea a lui, sau poate mai mult cea a lui Andrei Pleșu și Horia-Roman Patapievici, este și România lui Becali, dar este și România lui Ovidiu Lipan Țândărică, este și România Sibiului, a Albei-Iulia, dar și a Iașului, Timișoarei și Bucureștiului în același timp. Însă România pe care am văzut-o și am auzit-o în seara respectivă a fost o Românie a crizei identitare, o Românie a Bucureștiului, o Românie arogantă, dar usturătoare în același timp, o Românie a traficului de carne vie și a unei limbi române de nerecunoscut. Și nu ar fi fost nimic dacă România respectivă s-ar fi derulat acasă la noi, între două sau mai multe persoane care ar fi putut avea o discuție argumentată. Din păcate, această Românie a fost exportată unui public care știa mult mai multe despre România, dar și unor persoane care poate nu

știau nimic despre România și, după conferință s-au gândit să meargă în vacanță în Bulgaria. Și de ce nu, nu au fost îndreptățiți să facă astfel?

Nu voi comenta gravitatea afirmațiilor făcute în seara de teatru menționată, vă las pe dumneavoastră să faceți acest lucru. Voi spune doar că, din păcate, această Românie care este expusă la orice colț de stradă, vehiculată precum o bancnotă din mână în mână, caricaturizată, folosită și apoi aruncată la gunoi de multe ori, este în cele din urmă a noastră. Voi mai spune că, exportând numai Româniile noastre personale și frustrate, semnate generic de un anume Ionescu Gheorghe, căruia, în cele din urmă, România de azi i-a dat ocazia să treacă granița, vom rămâne blocați în propria noastră criză identitară, culturală, socială, politică și câte altele mai sunt. Dar așa cum România mea mi-a dat posibilitatea să merg și să predau limba, literatura și cultura română în Polonia, mă simt obligată să vă spun cuvintele de acum.

Româniile noastre exportate, însă, nu se opresc aici. Ca rămășițe ale perioadei comuniste, încă mai purtăm cu noi, în Româniile de azi, imaginea oficială, singura, neatinsa, *the one and only*. Nu sunt nici adepta ei; România Ambasadelor, România instituțională nu mai este adevărata Românie; încet, încet România din Europa a devenit România transpusă, dusă peste frontieră neoficial de către românii obișnuiți. România oficială de azi, a ambasadelor, din păcate, este tot una închistată, care nu cunoaște schimbarea. Discursul oficialilor este încă cel al originilor noastre romane și dacice și al trecutului nostru vitejesc – acesta a fost discursul unui consul de la Ambasada României în Polonia cu ocazia Zilei Mărțișorului. Unele lucruri nu se pot schimba dintr-o dată, dar se pot schimba treptat, pentru a depăși cu toții, măcar parțial, crizele noastre identitare. Ce poate aduce nou, pentru cei care vor să asculte un oficial român vorbind, un discurs înghețat în timp, cu limbaj de lemn și închistat într-o Românie pierdută cu mult în urmă, însă hăituind mințile oboseite încă și azi?

Nici aceasta nu e România cu care să mă pot identifica azi, ca tânăr, pentru că și România aceasta, chiar dacă a existat cândva, nu mai există decât fantomatic, și este tocmai prin aceasta, o Românie a celeilalte extreme.

România mea este cea pe care am dus-o peste tot cu mine în Europa unde am fost și pe care am dus-o și am prezentat-o în Polonia. Este o Românie formată din multe Români, este România lui Grigore Leșe, dar și a manelelor, este România lui Liiceanu, Pleșu, Patapievici, Cărtărescu, Boia, Cioran, Eliade, Eminescu, dar este și România lui Vadim, a lui Robert Turcescu, a lui Ceaușescu, este România bunicilor mei învățători, dar este și România studenților mei din țară, este și România lui Becali și a lui Dan Petrescu, dar este și România lui Bulă, Păcală, Carol al II-lea, Antonescu și Ștefan, este România lăutarilor, a populației de etnie rromă atât de numeroasă în România, este și cea a mânăstirilor, a Deltei și a Mării Negre, dar și cea a satelor sărace, măturate de inundații. Aceasta este România noastră, ce nu poate exista decât ca întreg; în momentul în care am scindat-o și am negat existența unei părți a ei, am mutilat-o, așa cum mutilăm o jucărie când îi stricăm fie o rotiță, fie când îi rupem capul unei păpuși. Și toți polonezii pe care i-am întâlnit sunt fie îndrăgostiți de România, încât cunosc multe Români ale României, fie atât de curioși încât vor să afle totul. Iar noi, România oficială și cea a instituțională, ce exportăm, ce le oferim acelor polonezi – acelor străini care vor să o cunoască? O Românie a unui falus acoperit de steagul României (să nu uităm că pentru poporul polonez simbolurile naționale sunt sfinte)? O Românie xenofobă și antisemită declarată cu nonșalanță de o rochie neagră scrobită și de o pereche de buze sângerii, care

rostesc o limbă română de cartier? Sau o Românie expusă oboșit de președintele unei Filiale ICR, corectat de un student când nu știe cum se numește cartea anului 2005, *5 povestiri despre România?* (evident trimiterea este către cartea lui Horia-Roman Patapievici, *Discernământul modernizării, 7 conferințe despre situația de fapt*).

Acestea sunt Româniile noastre mai mult sau mai puțin oficiale, pe care le ducem ca pe o povară cu noi peste graniță, și apoi ne mirăm când citim despre ele numai aspectele negative sau *când și dacă* se vorbește în termeni laudativi despre personalități precum Ionesco, Eliade sau Cioran, aflăm, în cealaltă secundă, că ei nu sunt români.

Spuneam mai devreme că azi accentul s-a deplasat în Europa tocmai datorită tendințelor de globalizare, de pe instituțional pe civil, de pe grup pe individ și, astfel, Româniile mai puțin oficiale sunt acelea care creează legături și reprezintă niște Românii mai veritabile. În relațiile directe, nefiltrate de sticla instituțională, bucăți ale Româniilor de azi pătrund demn și nefăstâcit în conștiința Celuilalt tocmai pentru că azi, în epoca alterității ca identitate, a trăirii alterității ca experiență a Celuilalt, eu pot rezona cu Celălalt, pentru că putem amândoi, dacă există disponibilitate, să trecem de grilajul limbii de lemn oficiale și înghețate și să cunoaștem fiecare locul pe care Celălalt îl duce cu sine, îl emană din Sine. Acesta este unul dintre puținele momente în care locul este purtător de sacru, când este la rândul lui purtat în mod virtual, dar simbolic de o persoană care își decupează propria identitate și o livrează celorlalți. Aceasta este tocmai situația descrisă de cei doi filosofi ai alterității, Baudrillard și Guillaume: „O dată cu altul ca ființă umană, se pun toate problemele comunicării. S-a spus bine, într-adevăr, că veritabila noastră călătorie era altul, alții. În realitate, singura călătorie este cea pe care o faci în raport cu altul, fie el un individ sau o cultură, și, din această perspectivă, cu cât se lărgeste comunicarea, altfel spus cu cât schimbăm mai mult cu alții, cu cât există mai multă comunicare, mai multe contacte, mai multe conexiuni etc., cu atât implodăm mai mult în noi înșine”¹².

Româniile oamenilor obișnuiți le-am regăsit cu bucuria cu care te vezi într-o oglindă după zile în care nu te-ai mai privit pe tine, ci pe Celălalt. Aceste Românii ale românilor care lucrează, activează în Polonia le-am regăsit așa cum ne regăsim prietenii, mereu la un pahar de vorbă și căutându-ne unii pe Ceilalți. În aceeași seară în care aflasem cu stupeoare că România din care veneam eu e cu totul alta, una expusă ca la un târg de sclave, în momentul în care într-un grup restrâns de studenți și prieteni la recepția oferită de Ambasadorul României, la masa noastră se râdea și se vorbea românește, actorii care mai devreme au interpretat cele două piese de teatru s-au adunat în jurul nostru și s-a conturat o altă Românie, care a devenit instant o Românie a Celuilalt. Aceeași Românie am regăsit-o nu o dată, la întâlniri cu românii din Polonia, care s-au dovedit de multe ori a fi români de etnie maghiară, care își căutau conaționali și care reușiseră să ofere, prin seriozitatea personală și felul în care s-au integrat, o altă Românie cu care m-am putut identifica ușor. Am învățat că și în afara României există alte Românii, definite foarte simplu și concis, *România oamenilor*, de către un student la Filologie română la Universitatea „Adam Mickiewicz” din Poznań: „«România oamenilor», a românilor – a celor cu care am vorbit, a celor cu care vorbesc, sau a celor cu care am să vorbesc încă, este poate cea mai importantă pentru mine. Putem să ne simțim uimiți de peisaje, să fim captivați de orice țară dar aceasta n-are nici un sens fără

¹² Jean Baudrillard, Marc Guillaume, *op. cit.*, p. 62.

existența relațiilor inter-personale, că numai ele contează. Toate cele exprimate de ei, sentimentele lor, convingerile lor, sunt ca îndrumări care mă ajută să înțeleg mai bine celelalte Români¹³.

Celelalte Români – Româniile Celuilalt

„D'un point de vue anthropologique, l'identité est un rapport et non pas une qualification individuelle comme l'entend le langage commun. Ainsi, la question de l'identité est non pas «que suis-je?» mais «que je suis par rapport aux autres, que sont les autres par rapport a moi?» Le concept d'identité ne peut pas se separer du concept d'alterité¹⁴. Noi fiindăm așadar, existăm ca entitate nu mai și numai într-o relație organică pe care o avem cu Celălalt, care și el există pentru că eu, prin diferența mea, îi pun în evidență identitatea. Astfel, noi, cu locurile și spațiile noastre definitorii, ne punem în evidență unicitatea tocmai rezonând cu Celălalt, rezonând într-un spațiu care îl oglindește pe al meu. Închistarea nu produce decât oglinzi prăfuite; oglinzile limpezi, chiar dacă nu reflectă întocmai obiectul asupra căruia se deschide, sunt acelea care îl opun pe Unul Celuilalt, care deschid o idee, o valoare către alta, aceste oglinzi veritabile sunt lumi care curg unele spre altele, din ambele sensuri și creează acea diferență de care avem nevoie pentru a putea descoperi în noi adevărata identitate.

În acest punct al lucrării mele voi reveni la Campania TVR1 *Mari Români*, tocmai pentru că ea a lansat o provocare pentru acel tip de român care percepe lumea din jurul lui și se percepe pe sine. În primii zece mari români care au rămas în ultima fază a cursei se află, după așteptările tuturor cred, Mihai Eminescu, o altă personalitate controversată în ultimii 6 ani, de la numărul incendiar din „Dilema” care demolase statuile poetului pentru a-l *reduce* în sensul de *aduce* la nivelul operei sale. Perioada comunistă în care poetul a beneficiat numai de statui și de recitatori absenți a făcut în așa fel încât Eminescu să ajungă, întocmai ca și România, la un nivel al identității pierdute, al unei imagini care nu mai corespundea nici pe departe cu opera, și nici cu poetul. Ioan Stanomir sintetizează mecanismul de funcționare al mitului poetului național astfel: „Cristalizarea panteonului național și impunerea raportării/conduitei «patriotice» sunt factorii motivând poziția privilegiată rezervată literaturii. Dincolo de diferențe, receptarea, la nivelul comunității, în cazul unor Eminescu [...] ori Mickiewicz, este una care transcende simpla judecată de valoare estetică. Canonizarea răspunde unui imperativ de construcție identitară: ceea ce vehiculează discursul «poetului național» devine, progresiv, vulgata difuzată întregii comunități de cetățeni¹⁵. Deși demersul de a dărâma statuile imaginare și reale ale lui Eminescu din metalul românesc care se folosea de imaginea lui în mod abuziv a fost unul absolut necesar, ceea ce se întâmplă azi este, din nou, un alt abuz. Clișeul eminescian *s-a clișeizat* la rândul lui pentru că, așa cum devenise la modă acum 15-20 de ani să te folosești de poezia *Luceafărul* pentru a demonstra anumite calități intelectuale, așa este acum la modă să se relativizeze orice imagine sau interpretare a lui Eminescu. În urmă cu două săptămâni, Dan C. Mihăilescu, într-o emisiune de televiziune spunea următorul lucru, extrem de

¹³ Radosław Biniarz, student în anul III la Specializarea Filologie Română, Universitatea „Adam Mickiewicz”, Poznań, Polonia.

¹⁴ J.F. Gossiaux, *Le paradoxe de l'identité*, în *L'identité. L'individu, le groupe, la société*, volum coordonat de Jean-Claude Ruano-Borbalan, Sciences Humaines Édition, Auxerre Cedex, 1999, p. 25.

¹⁵ Ioan Stanomir, *Frontiere, eroi și fantasmă: un bilanț central european*, în „Idei în dialog”, Revistă lunară de cultura ideilor, editată de Academia Cașavencu, anul II, www.ideiindialog.ro.

valabil și pentru condiția actuală a lui Eminescu în mentalul românesc: „Orice exces de relativizare este un nou tip de absolutizare”¹⁶. Însă, deși mentalul românesc este blocat acum într-o etapă a relativizării a multor imagini, valori, idei, între care se află și Eminescu – în faza actuală un Eminescu lipsit de orice autoritate, desființat, pierdut – am descoperit în afara României un Eminescu surprinzător, care mai are multe de spus. A fost necesar în decursul acestui an să predau Eminescu, poezie de dragoste și filosofică, dar și proză. Mă temeam de un refuz al studenților de a intra într-un dialog, de a încerca măcar să înțeleagă contextul în care a apărut Eminescu, și mi-am propus să explic atât perioada comunistă în care s-au exploatat anumite scrieri eminesciene, cât și momentul „Dilema”, atât de necesar. M-am pregătit astfel pentru că auzisem că în aceeași situație se află poetul polonez Adam Mickiewicz, redus și el pentru mentalitatea poloneză doar la o imagine și niște statui. Ceea ce am descoperit a fost, însă, uimitor; purtătorii de prejudecăți și care au pornit de la o imagine înainte să ajungă la operă nu au fost studenții, ci tocmai eu. Eu, exponent al culturii românești într-o țară unde plecasem tocmai să predau aspecte ale acestei identități culturale, am descoperit că plecasem cu imaginea pe care românii o aveau despre Eminescu, de saturație și teamă în același timp, că despre Eminescu, din păcate, azi poate nu se mai poate zice nimic. Am descoperit în discuțiile și abordările studenților mei un Eminescu pe care și l-ar dori toți profesorii de limba și literatura română care predau în România, un Eminescu încă seducător pentru mințile tinere, un Eminescu stimulator care a făcut ca o sală întreagă de curs să asculte un student, vorbind despre filosofia poeziei eminesciene ca despre lucrul cel mai incitant și mai plin de sens azi, un Eminescu ce a marcat atât de mult acea grupă de studenți că au vrut să știe mai mult, și mai mult, și mai mult. Experiența lui Eminescu ca Altul, ca diferență, ca provocare seducătoare și actuală înainte de toate, mi-a demonstrat încă o dată că unul dintre motivele pentru care România se află într-o criză identitară azi și pentru care Eminescu, asemenea lui Ștefan cel Mare, și-au pierdut orice interes este ideologia. Ideologia atâtor ani a rezultat, în mod natural în respingerea unei părți a identității noastre, dar o respingere la rândul ei absolută, secată de orice potențial, cel puțin pentru viitorul apropiat.

Experiența aceasta, pe care cred că oricum au trăit-o și alți români peste graniță, este dovada că Eminescu, la fel ca probabil multe alte segmente ale identității noastre culturale, nu au nimic bolnav în sine, nu reprezintă o plagă în sine, ci doar o imagine a unei mentalități care trebuie la rândul ei împrăștiată. Și cu atât mai interesant este faptul că identitatea culturală românească are o șansă pe un teren al diferențelor, în România Celuilalt, care este dispus să se deschidă el însuși spre noi, pentru a ne da șansa de a ne apropia de noi înșine.

Spuneam mai devreme că riscăm ca de fiecare dată când exportăm propriile noastre Românii să exportăm și imaginea lor și să nu fim niciodată constanți, nici pentru noi înșine, nici pentru Ceilalți. Dovada că Românii multiple ale românilor încă există, că suntem în cele din urmă o țară a contrastelor, o demonstrează și titlul și abordarea articolului polonez din anul 2000, citat la începutul acestei lucrări. Articolul se numește *Foarte multe Românii* și sintetizează întreaga gamă de imagini-stereotip vehiculate în Europa occidentală cu privire la România din 1989 încoace. O țară a permanentei arderi a etapelor, a salturilor și a contrastelor, a unei identități mereu în căutare, România era

¹⁶ Dan C. Mihăilescu, *Mari români*, TVR1, 04.09.2006.

descrișă în Polonia anului 2000 după cum urmează: „La o curte veche în orașul Brașov funcționează un restaurant amenajat în stil medieval. Oaspeților, care consumă ciorbă acră și chifteluțe din carne de oaie, cvintetul de coarde din filarmonica locală le cântă piese țigănești; cântăreții de operă, plimbându-se printre rânduri de măsuțe, interpretează arii din *Traviata*, iar două gimnaste simpatice fac șpagate și stau în mâini. Toți lucrează aici pentru a câștiga niște bani în plus și pentru a supraviețui până la următorul salariu. Clientului străin îi vine în gând că acest cocteil absurd de țigănie, de artă înaltă și de performanțe gimnastice într-un decor medieval este metafora României de azi”¹⁷.

Fragmentul, șocant prin elementele contrastante, total atipice unei imagini și mentalități vest-europene, a reprezentat, cu siguranță, pentru toți cititorii lui reali și virtuali o marcă, o imagine. Și dacă un tânăr intelectual român declară cu nonșalanță în Polonia, în anul 2006, că România este o țară antisemită și xenofobă, atunci nu îl putem acuza nici pe autorul articolului de rea-voință. În întreaga lume, imaginile stereotip ale unui popor despre altul funcționează pe baza unor clișee, neverificate de cele mai multe ori și care se instalează confortabil în mentalitatea Celuilalt și sunt greu de eliminat. Nietzsche explică instalarea unui asemenea tip de clișeu în felul următor: „Reputația, numele, aparența, măsura, greutatea obișnuită a unui lucru, însemnătatea sa inițial aproape întotdeauna greșită și arbitrară – toate acestea cresc din generație în generație, în primul rând deoarece oamenii cred în ea, până când treptat ajunge să fie o parte a acelui lucru și se transformă în însăși esența lui. Ceea ce la început a fost aparență, devine la sfârșit, aproape invariabil esență și este efectivă ca atare”¹⁸. Chiar dacă în Polonia de azi un alt mare român, Dracula, se plimbă liber și nestingherit în mentalul polonez, ca de altfel în mentalul tuturor europenilor, chiar dacă se recunoaște fățiș că România este o țară a contrastelor și a unui număr mare de persoane de etnie rromă, aceeași Polonie publică a nu știu câta ediție din *Jurnalul de la Păltiniș* al lui Gabriel Liiceanu, și colaborează cu Institutul Cultural Român pentru a publica alte titluri ale literaturii române, primește anual trupe de teatru din România într-unul din cele mai importante festivaluri de teatru ale Europei, găzduiește numeroase coruri românești de muzică religioasă ortodoxă și scrie despre România altfel de cum scria acum 6 ani: „România este o țară de mărime medie cu 22 mil. de locuitori. A intrat pe calea dezvoltării economice în anul 1999. În comparație cu Polonia, România a avut câțiva ani de întârziere. Apoi însă a pornit ca din pușcă și repetă multe experiențe ale Poloniei – spune Jacek Siwicki, șeful *Enterprise Investors*, fondul care investește în țara lui Dracula sute de milioane de zloți. Românii trăiesc tot ce am trăit și noi, dar mai intensiv, fiindcă de două ori mai repede.

De câțiva ani românii se simt mai siguri și din an în an sunt mai dispuși să cheltuiască bani pentru consum. În anul 2004 PIB-ul a crescut cu peste 8 %, reprezentând cel mai mare succes în Europa. Cu un an mai târziu România a fost afectată grav de inundații și PIB-ul a crescut cu 50% mai încet, dar iarăși accelerează. Din an în an scade inflația, iar împreună cu ea scad și ratele de dobândă, care până acum te descurajau să iei un credit ipotecar. Șomajul este de trei ori mai mic decât pe Vistula.”¹⁹ Așa sună un articol din „Gazeta Wyborcza”, numărul din data de 8 iunie

¹⁷ Sławomir Mizerski, *Mai multe Români*, în „Polityka”, 28. XI. 2000, p. 24-25.

¹⁸ Nietzsche *apud* Maria Todorova, *Balcanii și Balcanismul*, București, Editura Humanitas, 2000, p. 39

¹⁹ Andrzej Stec, *Investiții*, în „Gazeta Wyborcza”, nr. 133.5141, 8 iunie 2006, p. 24.

2006. La șase ani după ce România apărea în ziarele poloneze ca neavând nici un viitor, lipsindu-i miracolul hotărâtor care nu vrea să vină, pentru că, pentru a cita un alt ziar care analiza comparativ România și Bulgaria în competiția lor pentru aderarea la UE și în care se spunea că „despre România nu se poate spune, deocamdată, nimic bun”, în același gen tip de articol, cu aceleași protagoniste, România este prezentată ca o țară-șansă pentru Europa. Vedem și noi, și polonezii o altă Românie care poate să își asume poate acum, o altă identitate. Pe site-ul Institutului Cultural Român am văzut, în urmă cu câteva zile, anunțul unei conferințe cu titlul *The Hour of Romania*. Mi-a plăcut ideea titlului pe care am regăsit-o cu bucurie într-un articol de Lucian Boia: „Ainsi les aléas de l’histoire ont ballotée les roumains dans tous les sens. Le cote négatif du bilan est évident. L’instabilité est devenue règle de vie, engendrant peu de confiance dans un avenir toujours incertain la tentation de repli sur soi, la quête de compromis plutôt que des grands principes directeurs... Sans tomber dans une facile psychologie des l’histoire parcourue ont du laisser des traces dans le comportement des Roumains. Mais on doit considérer aussi le bon cote : la Roumanie est véritablement un pays européen, une des synthèses les plus riches et originales produites sur notre continent. Pour elle, le temps d’ choix décisif est venu. Elle doit tout simplement mettre une sourdine aux voix qui prêchent le repli ou une illusoire voie particulière, pour cultiver et développer ses remarquables aptitudes d’ouverture, sa capacité – prouvée au long des siècles – de communiquer, d’apprendre et d’assimiler. De se situer – sans sacrifier sa spécificité – a l’heure de l’histoire”²⁰.

Această oră a României, acest moment, care nu trebuie să fie numai momentul integrării în UE, ci pur și simplu începutul unei alte etape pentru Româniile din România, pentru românii din și din afara României, care, o dată cu noile generații de tineri care vin din urmă, se debarasează de diferitele complexe de inferioritate care i-au hăituit atâta vreme și își asumă o nouă identitate, poate fi definitiv. Poate că a venit momentul să profităm de șansa aceasta în care Celălalt a devenit, la modul real, interesat de Româniile noastre, cu atât mai mult cu cât știm că avem multe de oferit. Un exemplu al depășirii gândirii închistate în care ne-am zbatut atâta vreme a fost pentru mine un reportaj din aceeași campanie Mari Români, în care Ștefan cel Mare nu a fost prezentat clasic și clișeatic, ci de o personalitate controversată a mass-mediei românești, care chiar dacă nu posedă o gamă foarte largă de cunoștințe de istorie, reprezintă o modalitate de a ne apropia de propriul nostru trecut, o modalitate care nu se mai pretează unui orizont închis, ci unuia deschis spre interpretare, spre acceptare. Astfel, o imagine cu Vlad Craioveanu îmbrăcat în zale și performând un fel de *imitatio Stefanus*, nu ar mai trebui să șocheze prin non-conformism, ci să deschidă spiritul și mintea spre acel *alt-ceva* de care avem nevoie azi.

Imaginea din oglindă: concluzii

Într-un eseu care încheie volumul intitulat *Step Across This Line*, în traducerea publicată la Editura Polirom, sub titlul *Dincolo de limite*, scriitorul postcolonial Salman Rushdie definește perioada în care trăim azi ca *perioadă a frontierei* și afirmă: „Frontiera ne formează caracterul și, concomitent, ni-l pune la încercare. Sper că vom trece testul”²¹. Lumea noastră de azi trăiește *la și pe frontieră* în mod autentic. Deși

²⁰ Lucian Boia, *La Roumanie, une synthèse européenne*, în „Secolul 20”, *Europele din Europa*, revistă editată de Uniunea Scriitorilor din România și Fundația Culturală Secolul 21, București, 2000, p. 44.

²¹ Salman Rushdie, *Dincolo de limite*, Iași, Editura Polirom, 2006, p. 144.

poate părea paradoxal că într-o societate a secolului XXI care anulează frontiera pentru a afirma libera circulație și expresivitatea neîmpresurată, trăiește totuși la limită, la frontieră. Identitatea ca formă de ființare în corespondență cu Celălalt, ca alteritate, sau mai bine-zis ca alter-identitate, presupune măcar o frontieră imaginară pentru a putea afirma această identitate. Ficționalizarea Celuilalt proclamată de Baudrillard și Guillaume presupune tocmai anularea frontierei reale pentru a puteam, la modul ideatic, să îl percepem pe Altul ca Celălalt, înseamnă asumarea șansei unice de a trăi experiența frontierei ca prelungire a ta în lumea Celuilalt și ca simțire a ta ca prelungire a Celuilalt. Atâta timp cât ne putem simți ca oglindire a Celuilalt, pe orizontal și nu pe vertical, acest lucru înseamnă experiența ființării (a mea și a Celuilalt) ca frontieră, și, drept urmare, o acceptare a mea și a Celuilalt *fără* frontiere.

Poate conceptul de *Români ale României* s-a format pe acela de Europe ale Europei, Europa presupunând – și nu mă refer aici la structurile politice – o plajă întinsă de diversitate, care trebuie cultivată. Acele *Europe ale marginilor – nu ale minorităților*, la care se referă Sorin Alexandrescu în articolul intitulat *Europele provinciale – acele Europe ale „culturilor provinciale și regionale (...) constituind în subteranele marilor centre culturale viața culturală locală și adevărată, pulsând în tempoul lor modest, dar tenace”*, includ și acea potențială Românie care reușește să impună totuși o nouă imagine Celuilalt.

Acea Românie descoperită și reflectată în ochii Celuilalt, al poporului polonez, care, în ciuda clișeele ce au persistat atâta vreme în mentalul polonez, nu rămâne niciodată indiferent la auzul cuvintelor România sau români. Curiozitatea este cea care, poate, în cazul polonezilor i-a apropiat de o cultură românească a culorilor îmbăiată într-un val de slavisme și care este acel teren fertil pentru un schimb de identități culturale.

Călătoria mea în spațiul și mentalul polonez m-a deschis pe mine spre propria mea Românie și am descoperit, la plecare, că România multor polonezi, iubitori ai culturii și identității românești, este cu mult mai frumoasă și mai atractivă decât România multor români. În final, aș dori să vă predau acele Români pe care le-am trăit și experimentat în fiecare zi și care mi-au demonstrat că adevărata călătorie o întreprindem cu adevărat numai prin și cu Altul privit ca Celălalt, conform teoriei lui Baurillard. Am învățat astfel, și n-am să uit, că pentru un polonez, România poate însemna următoarele: „Când mă gândesc la România, văd în primul rând păduri, munți, ciobani și turme de oi, țara aceasta este pentru mine foarte legată de o natură neatinsă și sălbăticie, dar în sensul pozitiv. Este și plină de muzică, care reflectă adevărata fire a țării: muzica lăutărească și populară în care vedem după mine esența culturii și sufletului românesc, o muzică ciudată – un amestec balcanic al influențelor locale și străine. O muzică care conține bucurie și tristețe, poate să fie și melancolică, plină de dor și patimi, dar și veselă și iute până la nebunie. Așa este și o parte din muzica românească contemporană care îmi place: cântecele trupei Phoenix și melodiile trupei Zdob și Zdub (trupa aceasta e din Moldova dar mi se pare în sens cultural românească până la măduvă oaselor)²². Este o imagine idealistă dar care m-a bucurat. Am mai aflat că mai există și „România văzută cu ochii lui Cioran fie înainte, fie după schimbarea la «față» a ei. Este și România lui Liiceanu și Noica, aceasta fiind «România intelectualilor și ideilor» care nu se supun

²² Krzysztof Grembowski, student în anul III la Specializarea Filologie Română, Universitatea „Adam Mickiewicz”, Poznań, Polonia.

timpului, a ideilor care mi se par universale și extrem de interesante, a ideilor pe care le-aș accepta în întregime, deși s-au născut într-o realitate cu totul diferită. Pe lângă acestea este și România lui Patapievici și Pleșu – cea care încearcă să învingă problemele trecutului, pășind încet spre Modernizare (Patapievici) dar purtând cu sine niște deprinderi proaste, dăunătoare – vezi Comedii la porțile Orientului ale lui Pleșu. Sincer spus, această Românie nu-mi aparține mie, nu este a mea. Este România Celorlalți. Numai că ei, sau mai bine-zis, părerile lor au o contribuție semnificativă la imaginea României construită de mine, la judecățile mele despre țara respectivă”²³.

Acestea sunt Româniile Celorlalți, surprinzătoare și atractive, deschise spre Noi și spre ei înșiși. Cred că aceste Români sunt cea mai potrivită modalitate de încheiere, ocazie cu care aș dori să le mulțumesc acelor „Celorlalți”, prieteni polonezi, colegi și foști studenți, care mi-au arătat Româniile lor și care m-au ajutat în mod concret la elaborarea acestui material, prin suportul traducerilor revistelor poloneze utilizate și mai ales prin dispoziția de a se deschide către România noastră de azi. Le mulțumesc, drept urmare, lui Tomasz Klimkowski, Radosław Biniarz și Krzysztof Grembowski pentru ajutorul oferit și, fără experiența căroră, călătoria mea și acest material nu ar fi avut forma de acum.

The Image in the Mirror – the Romanian Culture and Identity as Reflected in the Eyes of the Polish People

According to Jean Baudrillard and Marc Guillaume, we live in a century in which it is necessary to invent the fictionality of the Other (*Figurile alterității*, Editura Paralela 45, Pitești 1994). Consequently, we need this fictionality as we cannot live, think or produce culture only for our own Self as no Self is an island, after all. The present paper aims at an analysis in which the Self is the Romanian culture and identity and the Other (*l'autre or l'autrui?*) is the Polish people. This paper will analyse both the stereotypes of the Polish representations of the Romanians and also the images that we, as exponents of a nation and culture, present for the Other. It is to be mentioned that this paper is the result of the author's stay in Poland for one year, in which the meeting with the Other took different shapes and forms

²³ Radosław Biniarz, student în anul III la Specializarea Filologie Română, Universitatea „Adam Mickiewicz”, Poznań, Polonia.